

Н.А. Радзіваноўская

**Да пытання структурна-граматычнай класіфікацыі айконімаў, суадносных з назвамі
расліннага свету**

Структурна-граматычны аналіз уласных найменняў – важны і неабходны этап у даследаванні айканіміі. Вывучэнне тапанімічных словаўтваральных працэсаў дае магчымасць вызначыць асноўныя тапонімаўтваральныя тыпы і мадэлі. На аснове марфалагічнай і словаўтваральнай структур онімаў можна акрэсліць час і грамадска-гістарычныя ўмовы ўзнікнення найменняў, паколькі іх марфалогія непасрэдна звязана з пэўнай культурна-гістарычнай эпохай [1, с. 82].

Першым да праблемы словаўтварэння тапонімаў звярнуўся М.Ф.Сумцоў. Прымаючы пад увагу канчаткі тапонімаў, ён выдзяляў некалькі тапанімічных груп [10, с. 7]. Але ўсё ж такія асноўная ўвага даследчыкаў канца XIX – пачатку XX стст. скіравана на семантычны і этымалагічны бок аналізу ўласных геаграфічных назваў.

Новым этапам ў развіцці даследавання тапанімічнага словаўтварэння з’явіліся працы А.М.Сялішчава і С. Роспанда. Так, польскі даследчык С. Роспанд падзяліў уласныя геаграфічныя назвы на тры асноўныя тыпы: а) першасныя (невыворныя) – назвы, утвораныя без спецыяльных тапанімічных сродкаў семантычным спосабам; б) другасныя (выворныя) – найменні, якія ўтвораны пры дапамозе розных тапафармантаў, у тым ліку і флексіі; в) складаныя. Кожны з гэтых тыпаў даследчык падзяліў на асобныя падтыпы. Так, сярод другасных назваў ён вылучыў пяць падтыпаў: 1) назвы, утвораныя пры дапамозе суфіксаў; 2) найменні, утвораныя шляхам прэфіксацыі; 3) онімы прэфіксальна-суфіксальнага ўтварэння; 4) назвы, утвораныя пры дапамозе флексіі; 5) назвы, утвораныя шляхам перастаноўкі месца націску (акцэнтацыйныя дэрываты) [7].

У далейшым даследчыкі ў асноўным прытрымліваліся прапанаванай С. Роспандам класіфікацыі, аднак уносілі свае істотныя карэктывы, што прыводзіла да ўзнікнення новых структурна-граматычных характарыстык уласных геаграфічных назваў. Так, руская

даследчыца А.В. Суперанская распрацавала класіфікацыю тапонімаў, заснаваную на аналізе канцавых элементаў слова. Паводле яе тапонімы падзяляюцца на дзве групы – назоўнікавыя і прыметнікавыя, у межах якіх вылучаюцца простыя і складаныя найменні. Простыя назвы размяжоўваюцца на: а) суфіксальныя тапонімы; б) прэфіксальныя назвы; в) бессуфіксальныя найменні; г) генетычныя назвы. У кожнай з гэтых падгруп А.В. Суперанская вылучае і больш дробныя падгрупы. Складаныя тапонімы таксама падзелены на некалькі груп [8].

Даследчыца ўкраінскай тапаніміі А.М. Чарняхоўская, аналізуючы уласныя геаграфічныя назвы Львоўшчыны, прапанавала іншую класіфікацыю. Яна выдзяляе наступныя словаўтваральныя тыпы: 1) тапонімы, утвораныя сямантычным спосабам; 2) назвы, утвораныя марфалагічным спосабам; 3) найменні марфалагічна-сінтаксічнага ўтварэння; 4) тапонімы, утвораныя сінтаксічна-марфалагічным спосабам; 5) назвы, утвораныя лексіка-сінтаксічным спосабам [9, с. 12].

На матэрыяле ўсходнеславянскіх тапонімаў Н.В. Падольская вылучыла два асноўныя спосабы іх утварэння – тапанімізацыя апелятыва і трансанімізацыя ўласнага імя. У першым выпадку ўзнікаюць назвы першага ўтварэння, у другім – другасныя найменні. Даследчыца называе 7 спосабаў тапонімаўтварэння: 1) афіксацыя; 2) складанне; 3) супалажэнне (неасабаваскладанне); 4) плуралізацыя; 5) субстантывацыя; 6) абрэвіяцыя; 7) эліпсацыя. Пры кожным спосабе вызначаны тыпы і мадэлі ўтварэння ўласных геаграфічных назваў [6].

Упершыню ў беларускай тапаніміцы да аналізу структуры беларускіх геаграфічных назваў звяртаецца В.П. Лемцюгова. Яна выдзяляе першасныя і другасныя тапанімічныя назвы. Да першасных адносяць тыя, якія пазбаўлены з пункту гледжання структуры тапоніма якіх-небудзь істотных тапанімічных адзнак або выяўленых у недастатковай ступені. Гэта назвы тых населеных пунктаў, якія ўтвораны сямантычным спосабам на аснове апелятываў, антрапонімаў і гідронімаў. Другасныя найменні – тапонімы, што валодаюць якой-небудзь словаўтваральнай прыкметай, якая нясе пэўную тапанімічную нагрузку. Гэта назвы,

утвораныя пры дапамозе розных афіксаў. Перашасныя тапонімы даследчыца разглядае ў двух групах: простыя і састаўныя [5, с. 11].

Падобную класіфікацыю прымянілі ў сваёй працы М.В.Бірыла і А.П. Ваганас. Пры даследаванні літоўскіх элементаў у беларускай анамастыцы яны таксама вылучылі першасныя і другасныя тапонімы літоўскага паходжання [3].

Пры аналізе ўласных геаграфічных назваў беларускага Падзвіння Л.М. Грыгор’ева разглядае наступныя групы тапонімаў: простыя, складаныя і састаўныя назвы [4, с. 74]. Да структурна-граматычнай характарыстыкі айконімаў Гомельшчыны звярталася Э.К. Бірыла. У сваім даследаванні яна разгледзела такія тыпы найменняў, як бязафіксныя айконімы, суфіксальныя, прэфіксальна-суфіксальныя, айконімы флексійнага ўтварэння і састаўныя назвы [2, с. 14].

Як сведчыць сабраны намі фактычны матэрыял, беларускія айконімы, суадносныя з назвамі расліннага свету, выразна падзяляюцца на 3 групы: 1) простыя назвы (*Арэхі, Асінаўка, Барок, Вішнеўка, Прыбор’е*); 2) складаныя найменні (*Даўгалессе, Навашышкі, Рудня-Альхоўка, Старадубраўка*); 3) састаўныя айконімы (*Вялікая Ліпа, Дубовы Вугал, Зялёны Бор, Светлая Рошча*). Пасачыць колькасныя і працэнтныя адносіны адзначаных груп айконімаў можна ў тэблицы.

Структурныя тыпы айконімаў	Колькасць айконімаў		Колькасць населеных пунктаў	
	У адзінках	У %	У адзінках	У %
Простыя	1332	77	2948	85
Складаныя	92	5	108	3
Састаўныя	311	18	411	12
Усяго	1735	100	3467	100

Літаратура

1. Ахманов О.С., Беленькая В.Д. Топонимика как социально-лингвистическая проблема // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – М., 1967. - № 6. – с. 82
2. Бирилло Э.К. Ойконимия Гомельской области: Автореф. ... дис. канд. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т мовазнаўства АН БССР. – Мн., 1974. – 24 с.
3. Бірыла М.В., Ваганас А.П. Літоўскія элементы ў беларускай анамастыцы. – Мн., 1969. – 100 с.
4. Грыгор'ева Л.М. Крытэрыі і прынцыпы структурна-словаўтваральнай класіфікацыі айконімаў беларускага Падзвіння // Беларуская анамастыка: Зб. арт. – Мн., 1981. – с. 74 – 81
5. Лемтюгова В.П. Топонимия Минщины: Автореф. ... дис. канд. филол. наук: 10.661 / Ин-т мовазнаўства АН БССР. – Мн., 1966. – 23 с.
6. Подольская Н.В. Типовые восточнославянские топоосновы. Словообразовательный анализ. – М., 1983.
7. Rospond S. Klasyfikacya strukturalno-gramotyczna słowiańskich nazw geograficznych. – Wrocław, 1957.
8. Суперанская А.В. Типы и структура географических названий // Лингвистическая терминология и прикладная топонимика. – М., 1964. – с. 59 – 118
9. Черняховская Е.М. Топонимия Львовщины: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Львовский гос. ун-т им. Ив. Франко – Львов, 1966. – 20 с.
10. Янушкевіч С.А. Уласныя назвы паселішчаў заходняй Гродзеншчыны: Аўтарэф. дыс. ... канд. філалаг. навук: 10.02.01 / Гродзенскі дзярж. ун-т імя Янкі Купалы – Гродна, 1998. – 20 с.